

більшу кількість учасників, старшокласникам пропонується виконання ролей із драматичних творів, декламування поетичних і прозових творів нової і новітньої літератури; учнів середніх класів залучають до дискусій на теми, цікаві і близькі сучасній молоді, які дають їй можливість висловлювати власні погляди щодо них і самостійно їх відстоювати. Як зазначає А.Горохович, конкурси живого і писаного слова формують серед шкільної молоді культ рідної мови, допомагають пізнати красу і велич рідного слова, набути досвіду творчого використання його у повсякденному спілкуванні [6, с.10].

Висновки. Аналіз науково-педагогічного доробку А.Горохович засвідчує, що вона постійно досліджувала проблеми навчання української мови молодого покоління зарубіжних українців, привертала до них увагу педагогів і громадських діячів західної діаспори, збагачувала методика вивчення рідної мови в зарубіжному шкільництві власними знахідками і теоретичними положеннями. Її плідна наукова і педагогічна діяльність сприяла розширенню сфери використання рідної мови у діаспорі, вихованню любові до неї у молоді.

Подальшого дослідження заслуговує практична діяльність А.Горохович в розвитку рідномовної освіти зарубіжних українців, пошук шляхів трансформації її лінгводидактичних ідей і досвіду в практику сучасної української школи.

Література

1. Горохович Т.Г. Чи батьки наші свідомі як умирає українська мова?.. // Промінь. – 1985. – №4. – С.6.
2. Горохович Т. Емський указ і ми – сучасні українці // Пластовий шлях. – 1976. – Ч.41. – С.17-23.
3. Горохович Т. Праця над мовою вдома // Промінь. – 1985. – №11. – С.9.
4. Т.Г. Як і звідки діти черпають духовність свого народу? // Промінь. – 1985. – № 7-8. – С.3-4.
5. Горохович Т. Як прищеплювати любов і пошану до батьківської мови? // Пластовий шлях. – 1973. – Ч.2 (37). – С.9-14.
6. Горохович Т. Активізуймо учнів у праці над шкільною мовою // Життя і школа. – 1961. – № 10. – С.9-10.

Анотація

У статті аналізуються погляди А.Горохович на роль рідної мови у житті зарубіжних українців та шляхи і засоби її вивчення в умовах діаспори.

Аннотація

В статтє анализируются взгляды А.Горохович на место родного языка в жизни украинцев за границей и пути и методы ее изучения в условиях диаспор.

© 2007

Соколова А.В.

АНГЛІЙСЬКІ І ШОТЛАНДСЬКІ ДЖЕРЕЛА ЩОДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виходячи із сучасних вимог підготовки вчителів в Україні, можна відзначити одну з головних проблем – формування професіоналізму. В цьому сенсі є доцільним розглянути історичний досвід професійної підготовки вчителя в Англії і Шотландії, яка являє собою цілеспрямоване формування професіоналізму, готовності до творчої педагогічної діяльності на протязі всіх років навчання. Традиційно в Англії, до людей, що займалися професійною діяльністю, відносились представники церкви, закону та медицини.

Незважаючи на той факт, що перша Педагогічна енциклопедія А.Зонненштейна під редакцією А.Флетчера була видана в 1906 році в Нью-Йорку, перша Вчительська енциклопедія з теорії, методики, практики, історії та розвитку педагогіки під редакцією А.Лорі була видана в 1922 році у Великобританії, а в Кембриджі в 1879 р. виник курс педагогічної майстерності, викладалися лекції з психології та методики викладання, проте педагогічні факультети не користувалися популярністю і вважались менш престижними.

Відображенням ставлення до професії вчителя є університети Оксфорда і Кембриджа. В Англії історично склалася точка зору, згідно з якою педагогіка, як система наукових знань, не заслуговувала належної уваги, оскільки цю проблематику ігнорували найбільш престижні університети та коледжі.

Результатом такої політики стала гостра нестача вчителів, відсутність чіткої лінії в англійській освітній системі. Таким чином, було поставлено питання про врятування професіоналізму вчителя.

“Акт про освіту” 1944 року дав офіційну оцінку професійного статусу вчителя, де професійні якості виступають як основний принцип. В сімдесяті роки двадцятого століття вчительський курс інтегрується в систему вищої освіти Великобританії, а всім вчителям надається статус професійного вчителя. Таким чином, час для реформ в педагогічній системі Англії було обрано своєчасно. Якби держава не досягла розуміння значення і важливості місії вчителя і не віднесла його діяльність до категорії «професійна», система педагогічної освіти могла бути суттєвим чином реформована, що призвело б, як наслідок, до зникнення професії вчителя. Вісімдесяті і дев'яності роки двадцятого століття відзначались якісно новим підходом до терміну “професійний вчитель”. Англійські педагоги почали ставити питання про цілі і стандарти навчання, в якому відчувало нагальну потребу англійське суспільство.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... До проблеми формування професіоналізму вчителя звертались відомі англійські і шотландські педагоги-дослідники на протязі декількох століть. Ми розглядаємо найбільш цікаві, на наш погляд, дослідження кінця двадцятого – початку двадцятого першого століття. До них відносяться дослідницькі роботи Р.Мілерсона, Х.Хелсбая, Д.Бейкера, А.Фурлонга, В.П.Данлепа, А.Сокіта, Г.Керка, Д.Робсона, доктора Аль-Хінаї.

Формулювання цілей статті... Метою цієї статті є виявлення особливостей поняття “професіоналізм вчителя” в дослідженнях англійських і шотландських вчених.

Виклад основного матеріалу дослідження... Термін “професіоналізм” в англійській педагогічній літературі трактується досить широко. Деякі вчені співставляють “професіоналізм” з поняттями, пов'язаними зі здібністю людини виконувати творчу ту чи іншу роботу, інші – розглядають “професіоналізм” як вміння вчителя виконувати директивні настанови.

Перші детальні дослідження природи “професіоналізму” в Англії відносяться до 1950 року. Англійський вчений Р.Мілерсон трактує “професіоналізм” як:

- майстерність вчителя;
- показ інтелекту і знання в дисциплінах, що є головними для вчителя-предметника;
- володіння професійною поведінкою.

Х. Хелсбай в своїй праці “Професіоналізм вчителя в Англії”, говорить про тісний взаємозв'язок професіоналізму вчителя з його “професійним розвитком”. На його думку поняття професіоналізму включає в себе такі поняття як знання, компетенція і досвід, цілеспрямованість, такт, дипломатичність і особиста відповідальність, що потребують постійного професійного розвитку через безперервне навчання. Ключ до професійної діяльності – це успішна стратегія професійного розвитку.

Як показано на рис. 1, продовжує Х.Хелсбай, існує цілий ряд факторів, що безпосередньо діють як на професійний розвиток так і на професіоналізм вчителя.

Англійський педагог Д.Бейкер визначає професіоналізм як комплекс ідей і концепцій і позитивне міркування відносно виду діяльності. Дослідник А.Фурлонг вивів власну формулу, відповідно з якою професіоналізм складається з трьох компонентів: професійні знання, незалежність та відповідальність вчителя.

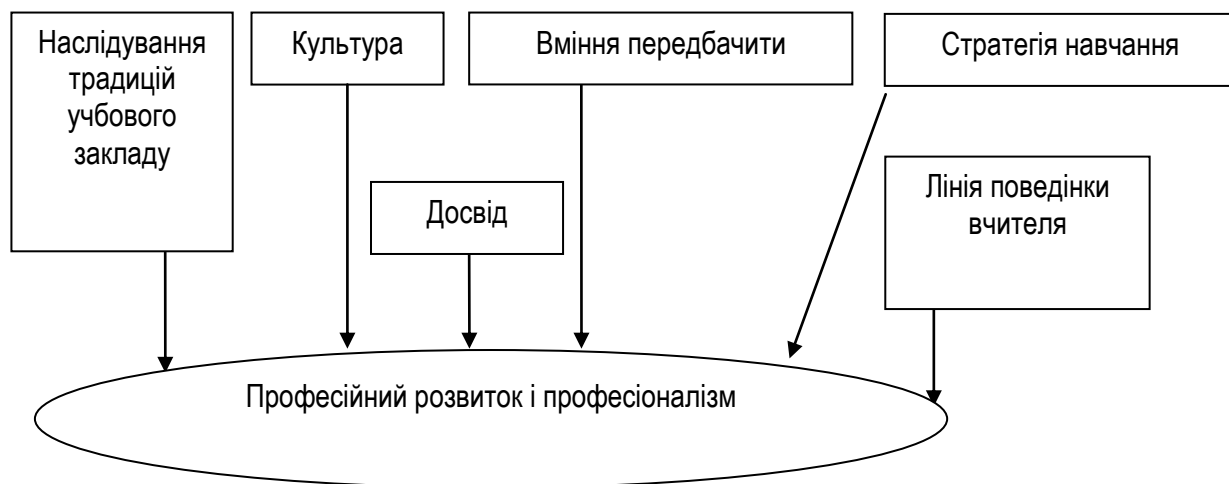

Рис. 1. Взаємозв'язок професіоналізму вчителя з його професійним розвитком

Важко переоцінити розуміння важливості значення також професійних знань. Розглядаючи знання вчителя, А.Фурлонг відзначає його унікальність. На відміну від інженерів, медиків або юристів, що користуються набутими знаннями в сфері своєї спеціалізації, вчителі не тільки володіють знанням свого предмету або предметів, але вчитель повинен вміти навчати предмету. Знання конкретного предмету, звичайно, дає право і змогу навчати, тоді як теорія навчання пропонує чітке уявлення як це потрібно робити. Професійні знання ґрунтуються на розумінні змісту чотирьох головних предметів: психології, філософії, соціології і історії.

Професійні знання йдуть поряд с практикою, інтуїцією та креативністю. Далі А.Фурлонг припускає, що багато дослідників неухважно ставляться до однієї із важливих складових поняття “професіоналізм”, а саме до права вчителя на незалежність в міркуваннях, права на власний світогляд, привнесення нових ідей і концепцій. Зупинимось на останній складовій професіоналізму вчителя, представленій на рис. 2 – його відповідальності. Вчитель являється відповідальним за рішення, що приймає, його вибір відповідає його професійним цінностям. Відповідальність – це довіра в професійних стосунках, піклування про інших, почуття обов'язку, наявність сумнівності та артистичності, це нерозривний зв'язок з студентами, колегами, адміністрацією учбового закладу.

Рис. 2. Взаємозв'язок професіоналізму вчителя з його професійною відповідальністю

У статті Вільяма П.Данлепа "Мистецтво навчання" відзначається, що до процесу навчання залучаються, щонайменше, три головних компоненти: ті, хто навчається, зміст предмета як такого і теорія навчання, де кожна складова знаходиться в суворому збалансованому порядку. Педагоги, що володіють глибокими психолого-педагогічними та предметними знаннями, розвиненими творчими здібностями та професіоналізмом можуть претендувати на посаду Майстра.

Педагоги-майстри розуміють процес навчання так добре, що студенти фактично не підозрівають, що вони залучені до нього. Це педагогічне професійне вміння стає головною і невід'ємною частиною педагогічної діяльності. У процесі навчання педагог враховує інтереси і переважання кожного студента.

Педагоги-майстри поєднують знання тих, хто навчається, і процес навчання в одне ціле. Знання необхідні для ефективного навчання, але мистецтво викладача полягає в тому, щоб донести ці знання в доступній формі до тих, кому вони потрібні.

Вільям П.Данлеп підкреслює: якщо педагогу в його професійній діяльності зовсім немає на що спиратися, крім як на рятувальний метод спроб і помилок, то можна не заздрити стану його учнів і стану його самого теж. Але, якщо він крім того спирається на науково-педагогічні знання, то він має надійного помічника на шляху, який в будь-якому разі повинен здійснити сам. Проте навіть найкращі педагоги і виховні системи не в змозі одні вирішити проблему виховання, творчого впливу педагога на учня, тому що діють вони не у вакуумі, а в певному духовно-соціально-економічному середовищі, яким є людське суспільство. В своїй праці "Моральність і професіоналізм вчителя" інший англійський дослідник А.Сокіт, розглядає моральну основу професійної діяльності як невід'ємну складову навчального процесу, що ґрунтується на чотирьох принципах: особистий характер кожного вчителя та його оцінка змін і вдосконалень навчальних програм, глибина його знань і розуміння предмету, педагогічна стабільність (тобто як результативно він навчає студентів своєму предмету). Зміст знань і педагогічна стабільність являються інтелектуальними параметрами, а характер і погляди – скоріше є морально-етичними складовими.

А.Сокіт визначає моральний аспект професійної діяльності вчителя як доброзичливість, що ґрунтується на самоповазі, гідності, порядності, сміливості, справедливості, мудрості та здоровому глузді. Вчитель повинен шукати правду, бути відповідальним, знати що, коли і для чого робити. Д.Робсон пропонує своє власне бачення професійності вчителя, що ілюструє рис 3.

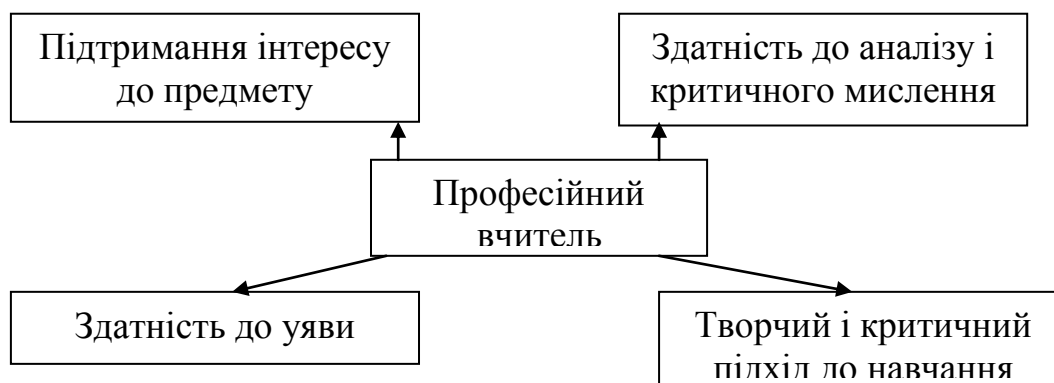

Рис. 3. Взаємозв'язок професіоналізму вчителя з його креативністю

Д.Робсон вважає, що в ідеалі вчитель повинен досконало знати власний предмет, методику викладання предмету, педагогіку і психологію, повинен використовувати індивідуально орієнтовані педагогічні методи і повинен володіти мотивацією подальшого професійного розвитку своєї особистості. Звертаючись до самотутньої

історії шотландської системи освіти, відзначимо, що становлення інституту освіти в значній мірі відрізнялось від англійського, було забарвлено в національний колір незалежності. Історично педагогічна освіта в Шотландії відповідає більш високому професійному рівню чим в будь-якій другій частині Великобританії. Шотландські вчителі демонструють ґрунтовні знання, майстерність, високий рівень професіоналізму і особистих обов'язків.

Шотландський педагог Г.Керк в своїй праці "Освіта вчителя і його професійний розвиток" відзначає, що механізм освітньої системи і професійний зріст вчителя ґрунтуються на розумінні професійної діяльності вчителя, його професійних цінностях, які повинні бути у відповідності з постійними змінами і орієнтирами навколишнього світу. Г.Керк розглядає шість критеріїв професійної діяльності вчителя, які надають професії вчителя професійний статус:

1. Навчання – це архіважливе соціальне явище, вчитель не є кладезем людської мудрості, культури і інтелектуальної спадщини. Але, без сумніву, вчитель повинен мати доступ до цих джерел. Він несе відповідальність перед суспільством за навчання, за розвиток того типу знань, розуміння і моральних цінностей, які цінуються суспільством. Вчителі допомагають іншим знайти дорогу до розуміння людських вагань, запитів, рефлексів і здогадів. Таке завдання не являється унікальним, але є життєво важливим.

2. Навчання – це багатостороння діяльність, що вміщує широкий діапазон навчальних ролей. Процес навчання неможливий без взаємодії з учнями (в класі, лабораторії, в гімнастичному залі, в спільних екскурсіях чи прогулянках на свіжому повітрі). Така взаємодія відбувається шляхом пояснень, демонстрацій, порад, рекомендацій і вказівок. Таким чином вчитель діє на міркування учнів.

3. Навчання ґрунтується на усесторонніх теоретичних знаннях. Професіоналізм, як активна діяльність, ґрунтується на теоретичних знаннях і розумінні принципів, що формуються безпосередньо в період навчання. Основа навчання базується на чотирьох фундаментальних поняттях: знання рідної мови, математики, мистецтва і науки; розумінні психології дітей, людських мотивувань тих чи інших вчинків, психодинаміки взаємовідносин між людьми, форм соціальної поведінки; знання принципів керування процесом навчання, ефективного планування навчання, реалізації планів, оцінки стратегії і технології навчання. розуміння роботи соціальних інститутів, таких як школа, коледж чи університет, розуміння впливу соціальних явищ на життя школи, ролі вчителів в контексті національної системи освіти.

4. Навчання – це змагальний або дискусійний процес. Існує велика кількість різних поглядів на мету і методи навчання, так само як і існує численна кількість досліджень, звітів і публікацій, метою яких є знайти шляхи і можливості ефективного навчання. В будь-якому випадку, теорія чи гіпотеза, що торкається ефективності навчання повинна бути перевірена в класі.

5. Навчання потребує вміння критичної оцінки самого себе. Розглядаючи діяльність вчителя як професійну, приймаємо за відправну точку вміння вчителя критично оцінювати свою діяльність. Процес навчання не може бути статичним чи рутинним сам по собі. Учні вносять в процес навчання елемент непередбаченості.

6. Навчання – це постійне прагнення до професійного розвитку. Професійна кар'єра вчителя неможлива безперервного професійного розвитку. Вчителям необхідне професійне збагачення, знання педагогіки, вміння пристосуватись до динамічного розвитку соціальної і освітньої сфери. Розглядаючи професійну діяльність вчителя Г.Керк пропонує своє бачення професійної ролі вчителя, його обов'язків і відповідальності:

1. Приймати на себе відповідальність за розвиток навчального плану.
2. Оцінювати роботу учнів, фіксувати результати і сповіщати про одержані результати.
3. Сповіщати про результати досягнень учнів їх батькам, чи людям, що є відповідальними за виховання і навчання учнів.
4. Забезпечувати дисципліну і безпеку в класі.
5. Активно протидіяти дискримінаційним расовим проявам.
6. Приймати участь в організаційних питаннях школи.
7. Сприяти професійному розвитку колег і студентів, що проходять практику в даному навчальному закладі.
8. Сумлінно готуватись до уроків і лекцій.
9. Приймати участь в підготовці учнів до національних екзаменів.

Г.Керк виступає проти "обмеженості" вчителя. Термін "обмежений вчитель" вперше був використаний Е.Холей в 1974 році. Під терміном "обмежений вчитель" розглядалась людина, що нездібна бачити те, що знаходиться за межами класу, що, по суті, є серйозним обмеженням професійного життя вчителя. В той час, як професіонал покладається на компетенцію, знання, помірковане планування, мистецтво спілкування, як в класі так і за його межами, що, врешті решт, призводить до появи почуття професійного задоволення від якісно зробленої роботи.

Таким чином, Г.Керк робить висновок, що професіоналом можна назвати спеціаліста, що оволодів високим рівнем професійної діяльності. Це людина, що свідомо змінює і розвиває себе під час виконання праці, вносить свій індивідуальний творчий внесок в професію, людина, що знайшла своє особисте призначення,

стимулює в суспільстві інтерес до результатів своєї професійної діяльності і підвищує престиж своєї професії в суспільстві.

Висновки. Професійна підготовка вчителя в Англії і Шотландії складається в історично сталу систему освіти, яку традиційно вважають передовою в світовій практиці педагогічної освіти. Підхід англійських і шотландських вчених до поняття професіоналізму і професійної діяльності може бути цікавим і корисним для української системи педагогічної освіти.

Література

1. Dr. Al-Hinai A.M. "The interplay between culture, teacher professionalism and teachers' professional development at times of change", London, 2000 –P.1-5
2. Cohen L., Manion L., Morrison K. «A guide to teaching practice», London, 2005-P.18-27, 167-188.
3. Denlap W. P. «Teacher skills», London, 1995-P.21-27
4. Helsby H. "Teacher professionalism in England", London, 1993-P.2-29.
5. Kirk G. "Teacher education and professional development", Edinburgh, 1988-P.3-24.
6. Robson J. "Teacher professionalism in Further and Higher Education", London, 2006-P.7-23, 45-64.
7. Sockett H. «The Moral Base for Teacher Professionalism», 1993, New York Teachers College Press-P.12-18.
8. Whitty G. "Teacher professionalism in a new era", Institute of Education, University of London, 2006-P.33-58.

Анотація

У статті розглядається підхід англійських і шотландських вчених до поняття професіоналізму і професійної діяльності вчителя.

Аннотация

В статье рассматривается подход английских и шотландских ученых к понятию профессионализм и профессиональной деятельности учителя.

© 2007

Уварова А.М.

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Важливого значення в умовах реформування системи вищої освіти набуває проблема підготовки висококваліфікованого, компетентного педагога з розвинутими риторичними здібностями і вміннями. Живе, виразне слово вчителя завжди було і залишиться незамінним чинником у його професійній діяльності. Звідси випливає, що одним із першочергових завдань у професійній підготовці фахівця є навчити його мистецтву розповідати.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Окремі аспекти зазначеної проблеми вивчалися багатьма педагогами, психологами, вчителями. Питання культури мовлення та її удосконалення знайшли відображення у роботах Н.Бабич, Б.Головіна, С.Дорошенка та ін., формування професійної мовленнєвої майстерності – М.Герасименко, О.Гоголь, Н.Костриці. Словесне мистецтво вчителя досліджують В.Голубков, Л.Зоріна, Т.Ладиженська, Ю.Львова, зокрема, усної розповіді – О.Біляєв, Т.Байбара, Л.Горбушина, В.Шляхова, О.Штепа.

Вагомий внесок у розробку проблеми формування риторичної особистості вчителя здійснили сучасні дослідники педагогічної риторики, зокрема А.Капська, І.Кузнецов, О.Мурашов, Г.Михальська, Л.Мацько, О.Мацько, Г. Сагач, П. Таранов, автори дисертаційних робіт Л. Аксьонова, Л. Ткаченко, О.Орлов, В.Отришко, З.Паршикова, А.Первушина та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – на базі вивчення й узагальнення історичних аспектів психолого-педагогічної, філософської і методичної літератури з'ясувати теоретичні основи та основні шляхи формування риторичної майстерності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Формування майстерності сучасного вчителя-оратора має глибокі історичні корені, її витoki сягають часів Стародавньої Греції і Риму. Саме там зародилося мистецтво красномовства і його теорія – риторика. В ті часи риторика вважалася мистецтвом, складним видом творчості, була вагомою складовою частиною суспільного життя. Володіння мистецтвом слова було конче необхідним не тільки для державного і політичного діяча, професійного оратора, а також для кожного, хто хотів досягти певних успіхів у своїй діяльності.

З самого зародження класичної риторики педагогічна спрямованість, "педагогічний елемент" був у ній настільки міцним, що можна вважати, що початкові етапи її становлення відбувалися як становлення саме педагогічної риторики [5]. В античну добу професійний оратор (ритор), який сам майстерно володів мистецтвом переконуючого слова, навчав своїх учнів цьому мистецтву. Головним завданням ритора було роз'яснювати слухачам (що-небудь), спонукати (до певних думок, рішень, дій), приносити насолоду, задоволення. Зокрема, "усолодження слухачів" свіжою або сміливою думкою і благородними почуттями, наприклад, добра і